

REINHARD KÜHNLI, **Liberalismista fasismiin. Porvarillisen ylivallan muodot.** Gummerus, Jyväskylä 1973. 226 s.

Historioitsija Reinhard Kühnlin analyysi porvarillisen yhteiskunnan aatteista ei ole tavanomaista aatehistoriaa — mistä varmaan johtuu, etteivät sen herättämät reaktiotkaan ole olleet tavanomaisia. Kirjan suomalaisen kustantajan mukaan teos on liittotasavallassa saanut aikaan informaatio sodan, vasemmisto puolesta ja oikeisto vastaan. Syntyneen äläkän syitä lienee etsittävä Kühnlin marxilaisväritteisestä tarkasteluotteesta sekä ennen kaikkea niistä johtopäätöksistä joita hän tarkastelunsa pohjalta tekee.

Kühnlin näkemys historiallisen prosessin luonteesta on kokonaisvaltainen, poikkitieteellinen; hänen mukaansa historiallisen tapahtumisen herättämät ongelmat voidaan ratkaista vain sellaisella tieteellä, joka ymmärtää itsensä tieteeksi koko yhteiskunnasta. Tähän tehtävään puolestaan tarvitaan monia tieteitä,

kansantaloustiedettä, sosiologiaa, sosiaalipsykologiaa, politologiaa. »Historiallisen todellisuuden monimutkaisuudelle voi tehdä oikeutta vain näiden erilaisten tieteenalojen yhdistämisen kriittiseksi yhteiskuntatieteeksi — nykyisen historiatieteen metodit eivät siihen pysty.» (s. 8).

Kühnlin vaatimalla kriittisellä yhteiskuntatieteellä on varsin selviä, vaikkakin ehkä tiedostamattomia, yhtymäkohtia rauhantutkimuksen taustalla oleviin ideoihin. Rauhantutkimuksen yhtenä perustuntemerkkinä on rauhantutkijoiden hankkiman tiedon sovellettavuuden ohella pidetty juuri poikkitieteellisyttä: rauhantutkimuksen normatiiviseen päämäärään, rauhaan, pyrittäessä on käytettävä hyväksi kaikkia tieteellisiä apuvälineitä, kaikkia tieteenaloja, joiden käyttö on tavoitetta edistävää. Sovellettavuuden kriteeri sen sijaan ei ole samassa määrin yhteinen rauhantutkimukselle ja Kühnlin käsityksille kuin poikkitieteellisyyden vaatimus. Tämä johtuu paljolti jo aihepiiristäkin: historian kulun selvittäminen suuntautuu pakostakin menneisyyteen, kun taas rauha on päämäärä, jota kohti pyritään ja joka näin kuuluu tulevaisuuteen.

Vaikka Kühnlin päätarkoitus onkin selvittää Euroopan parin viimeisen vuosisadan historian peruslinjat ja näin tehdä historian kulku käsitettäväksi, hän on silti vankasti ankkuroitunut nykyhetkeen. Hän ei esimerkiksi tarkastele fasismia vain menneisyyden ilmiönä, joka voitaisiin kätevästi rajata vuosien 1922 ja 1945 väliselle ajanjaksolle, vaan sellaisena yhteiskunnallisena liikkeenä ja valtajärjestelmänä, joka on vieläkin olemassa ainakin tendenssinä ja uhkana: »Fasismien aikoinaan synnyttämä kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä on edelleenkin olemassa suuressa osassa teollisuusmaita. Sitä ei muutettu vuoden 1945 jälkeen niin perusteellisesti, että fasismien mahdollisuutta voitaisiin pitää täysin poissuljettuna. Ennen kaikkea fasististen liikkeiden synnyn sosiaaliset edellytykset ovat vieläkin samassa määrin olemassa kuin ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä ajanjaksona. Ja itse asiassa useissa maissa — esimerkiksi Ranskassa, Italiassa, Saksan liittotasavallassa ja USA:ssa — on olemassa fasististen liikkeiden ituja, jotka lisääntyvän sosiaalisen epävarmuu-

den kausina ovat osoittaneet nopean kasvun tendenssiä.» (s. 186—187). Tämän nykyhetkenkin kapitalistisissa valtioissa piilevän »fasistisen potentiaalin» — kuten Kühnl asian ilmaisee — osoittamisen ohella hän selvittelee kiitettävällä tavalla myös porvarillisen liberalismien mahdollisuuksia tämän ajan yhteiskuntapoliittisessa tilanteessa. Liberalismihan on, kuten kirjan nimikin jo paljastaa, Kühnl analyysin toinen pääkohde. Tulevaisuudessa mahdollisesti toteutuvien kehityslinjien hahmottamisen lisäksi Kühnl puuttuu toisin paikoin (esim. sivulla 134) myös työväenluokan strategiaan valintoihin tilanteissa, joissa sen on määriteltävä kantansa liberalismien ja fasismien edustamiin porvarillisiin yhteiskunnan muotoihin, ja päättyy myös toimenpidesuosituksiin. Historiantutkimuksellakin voi näin ollen olla sovellusarvoa, vaikkakaan ei juuri siinä perinteisessä mielessä, jonka mukaan voimme jotenkin tarkemmin määrittelemättömällä tavalla »oppia» historiasta.

Kühnlän korostaman poikkitieteellisyyslaita on ainakin hänen omassa teoksessaan hullummin. Nykyisen historiatieteen metodien kritisoinnista huolimatta Kühnl tuntuu tukeutuvan juuri näihin samoihin menetelmiin: hänen teoksensa on metodologisesti melko tavanomaista aatehistoriaa. Siitä saa turhaan hakea muiden tieteenalojen metodologista antia, ja pelkkä lähdeviitteiden lukaisu saa vakuuttuneeksi siitä, että sisältöönkään eivät Marxia ja Leniniä lukuunottamatta ole vaikuttaneet juuri muut kuin historiantutkijat. Analyysi on kauttaaltaan kvalitatiivista, mikä aiheen luonteen ottaen on kuitenkin ymmärrettävää: aatteita ei hevin voi kvantifioida. Poikkitieteellisyys puuttuminen ei kuitenkaan estä Kühnlän teosta sisällöllisesti olemasta erittäin jännevää, johdonmukaista ja analyttistä aatehistoriaa, joka ei ole pelkkää aikajärjestykseen asetettua faktarykelmää tai yhteiskunnallisesta todellisuudesta irronnutta tai irrotettua historianfilosofiaa. Tällaisesta filosofoinnista on olemassa yllin kyllin esimerkkejä: Kühnl mainitsee Meinencken ja Ritterin, omasta puolestani lisäksi heihin Sabinen. Koska en katso itseäni päteväksi ruotimaan Kühnlän liberalismille ja fasismille antamaa aatteellista ja aatehistoriallista muotoa, tyydyn seuraavassa vain

lyhyesti referoimaan hänen argumentaationsa sisältöä.

Kühnl erottaa liberalismissa kaksi ilmentymismuotoa, taloudellisen ja poliittisen liberalismien. Hänen mukaansa nämä liberalismien ilmentymät soveltuivat suhteellisen tasa-arvoisina kilpailijoina kohtaavien pientuottajien yhteiskunnan ideologiaksi ja käytännöksi. Tällainen asiantila vallitsi ainakin liberalismien syntymämaassa Englannissa vielä 1800-luvun puolivaiheille. 1800-luvun lopulla kuitenkin tapahtui syväkääntö sosiaalis-taloudellisia muutoksia, jotka olivat ilmeisessä ristiriidassa »klassisen» liberalismien kanssa. Uusien keksintöjen kiihdyttämä kapitalistinen kehitys vei tuotantovälineiden ja pääomien keskittymis- ja monopolisoitumistendenssien jyrkkään kasvuun. Vapaasta liberalistisesta kilpailukapitalismista oli siirrytty organisoituun kapitalismiin. Nämä 1800-luvun jälkipuoliskolla syntyneet yhteiskuntataloudelliset rakenteet heijastuivat myös hallitsevan luokan, porvariston ideologiaan; porvariston nousuvaihetta värittänyt optimistinen edistysusko väistyi syvän pessimismin tieltä. Poliittisella tasolla liberaalinen nousu-ideologia muuttui konservatiiviseksi vallanvarmistamisideologiaksi. Hallitsevan luokan edut eivät enää olleet identtisiä koko kansan etujen kanssa, ja näin demokraattiset piirteet porvariston ideologiassa menettivät jalansijaa autoritaaris-elitistisille. Liberaalinen kilpailu muuttui nyt raa'an elitistiseksi olemassaolon kamppailuksi: »Tällä liberalismien käännteellä sosiaalidarwinismiksi legitimoitiin väkivalta keinoksi ratkaista inhimillisen yhteiselämän pulmat, imperialistinen sota tuli yhtä oikeutetuksi kuin taloudellinen riisto ja poliittinen diktaatturi. Tässä on se kohta, johon fasismi saattoi kiinnittyä.» (s. 67).

Porvarillisen yhteiskunnan ei kuitenkaan tarvitse väistämättömästi ajautua fasismiin, kuten kirjan suomennokselle annettu nimi hieman deterministisesti uskottelee, koska sillä Kühnlän mukaan on kolme vaihtoehtoa: 1) se voi yrittää säilyttää sekä poliittisen demokratian että yksityisomistukseen perustuvan talousjärjestelmän, 2) demokratian periaatetta voidaan laajentaa kaikille yhteiskunnan alueille ja siirtyä näin sosialismiin, 3) porvarillinen yhteiskunta voi kumota demokratian myös poliittisen mieli-

piteenmuodostuksen alueella ja tehdä käskemisen ja tottelemisen periaatteesta koko yhteiskunnan järjestysperiaatteen. Tämä ratkaisumuoto tunnetaan fasismiin nimellä.

Kühnlin ehdottomasti terävin analyysi keskittyikin porvarillisen yhteiskunnan kolmannen vaihtoehdon, fasismin, ja sen edellytysten sekä luonteen tarkasteluun. Kühnl osoittaa mielestäni kutakuinkin vakuuttavasti vääräksi sen porvarillisessa historiankirjoituksessa hellityn käsityksen, minkä mukaan fasistinen järjestelmä olisi ollut luonteeltaan fasistijohtajan (Hitlerin tai Mussolinin) rajoittamatonta diktatuuria, joka sorti kaikkia samalla tavalla ja alensi kaikki puolustuskyvyttömiksi käskyläisiksi. Toisaalta hän hylkää myös sen monien kommunistipuolueiden esiintuoman näkemyksen, jossa fasismia pidetään finanssipääoman suorana valtana, jota harjoitetaan fasistisen toimeenpanokoneiston kautta. Kühnlin mukaan kyseessä on omistavien luokkien ja fasistipuolueen tasavertainen liitto, jolla turvataan kapitalistiset tuotantosuhteet ja laajennetaan sosiaalisten yläluokkien etuoikeuksia työväestön kustannuksella. »Fasistisen valtion valtastruktuuri... perustuu toimeenpanevan koneiston haltuunsa ottavan fasistisen puolueen ja vanhojen talouselämän, sotalaitoksen ja hallinnon fasistipuolueen johtamisvaatimukset tunnustavien yläluokkien väliselle liitolle» (s. 169—170). Liittolaisuuteen osapuolena fasismia ei näin ollen tule pitää pelkkänä kapitalismin renkinä — se on myös itsenäinen valtakelijä. Tässä on nähdäkseni Kühnlin analyysin ydin.

Loppuarviona Kühnlin kirjan sisällöstä voisi todeta sen olevan ensimmäinen todella analyttinen liberalististen ja fasististen aatevirtausten selvitys, joka minun käsiini on sattunut. Se on peruslaatuisen kontribuutio ennen kaikkea fasismia käsittelevään tieteelliseen kirjallisuuteen ja myös merkittävä panos eri maissa käytävään vasemmiston sisäiseen keskusteluun fasismin luonteesta. Tuota debattiahan on pitkään hallinnut Dimitrovin tunnettu määritelmä fasismista eikä syvällisempään analyysiin ole juuri menty.

Teoksen suomennos on ylipäätään laadukasta työtä. Muutama kielellinen kömmähdys on kuitenkin tekstiin Vesa Oittisen jäljiltä jäänyt. Esimerkiksi sivulla 76 esiintyvä »kunnallisen solidaarisuuden ideologia» jäi ainakin minulle merkitykseltään epäselväksi. Juridisen terminologian huonoa hallintaa taas osoittaa se, että sivuilla 87—88 toistuvasti puhutaan liittotasavallan perustuslain artikkeleista ja jakeista, kun tarkoitetaan artikloja ja niiden (ala)kohtia. Suuren tunnustuksen suomentaja sen sijaan ansaitsee kirjan lähdeviitteisiin lisäämiensä selventävien huomautusten johdosta. Niissä valotetaan erittäin monipuolisesti Suomen oloja ja suomalaisen yhteiskunnan fasistisia kytkeitä. Valitettavasti Oittinen sivulla 217 kuitenkin hairautuu käyttämään muuten asiallista lähdeviitettä käsikassarana SKP:n sisäisissä riidoissa. Taktiikka jättää asiaan vihkitymmättömälle vain pahan maun suuhun.

Pasi Patokallio